

SON MENJAR Y SON VESTIR

Home de bon regent, «de mitja estatura e ab reverent cara», diu Bernat Metge, feya més tossa y era més magestàtich que'l seu pare, lleig y desnarit, y migrat com s'escau a un setmesó. Aficionat a la bona taula, el menjar era per ell un goig : «vuy dinim nos be e are havem be sopat e ab gran plaer», fa saber a la Reyna Violant (1959-73 g.) desde Hostalrich, que l'endemà anirà a sopar y jaure a Sant Celoni, y quan hi arriba li diu que troba plaher en lo menjar, y que per sopar ha menjat lo blanch de una polla ovada y dos parells de perdiganes ab gran plaher (1959-74). De Sant Celoni fa una jornada fins a La Roca, y allí sopa bé mercè de Déu, y li han fet present de «dos parells de perdiganes menors que guatilles, deles quals nos dinarem demà ací. Axí matex mengarem figues e al sopar, que será a Muncada, meló» (74 g.). No sols era *gourmet*, sinó qu'era *gourmand*; les quatre perdiganes de Sant Celoni ho demostren com li plavía menjar bé y menjar molt : «ara hevem hagut un poch daccident lo qual nos es vengut, segons que dien los metges, per molt menjar», confessa ell meteix al Marquès de Villena (1952-66 g.).

Curava no sols que'ls menjars fossin selectes y ben condimentats, sinó qu'en los que's pugués fossin procedents de les comarques o llochs que per cascun d'ells tinguessin nomenada. A Mallorques demanava formatges torradors, especialment de Manacor, fentsels enviar «de tal manera que nos gasten»; pernills de carn salada, y rahims de dàtils barbareschs, «e que sien dels pus novells e milors», y que'ls hi trametin per la primera fusta, axí com bones magranes dolces y agredolces.

Havent entès qu'en los mésos de setembre y d'octubre a Caller se prenen molts tors, los quals apelen martits, vol qu'aquell governador

n'hi trameti cinch gerres plenes, «ço es una e puigs altra e sien meses en graxa de porch, per manera que no's consumen» (1750-92).

Que comprin al Rosselló, formatges grasses que a Vich, hont es ell, no se'n troben per diners, y, de passada, que li envihin préssechs (1671-56 g.).

Al Mercat de Granollers, que llavors, com ara, se feya en dijous, comprava l'aviram; a Daroca y Osca, peres; a Ayerbe y Luna, pernills; a Queralps y Cerdanya, com s'ha dit, formatges grassos o fonedors, y formatges de vaques a Andorra. Les tòfones o turmes, si podien ésser de Biar, millor, car cobejava fort haver d'aquelles per a son menjar y'l de sa esposa, a la qual vol que n'hi trametin cascuna setmana (1961-56 g.). A Santa Coloma de Queralt, forment bell y bo, naps y perdius, tan bones com les canaries que s'hi feyen; pahons a Amposta y també a Mallorques, hont no eren tan cars com en molts llochs de Catalunya. Peres cerves a Aragó, y cireres primerenques a Anglesola.

No era partidari que'l rebost quedés desprovehit. Li envien formatges de Mallorques, y com que són una exquisitat, se'ls parteix ab lo Rey y la Reyna, sos pares, y ell, preveyent qu'als pochos dies los hauria acabats, ne demana més (1735-102 g.). Ab quina efusió remercia la seva mare per «los pernills de carn salada, ventre de soter, capces de mustaçols, canter de sagí e maquerrons quem havets trameses, he reebuts, eus en faç cent milia gracies placie adeu senyora que molts anys e bons vos hi puxau vos tornar e que jous ho puxa grahir e servir...» (1740-55 g.).

En la seva taula's bebía vi blanch y vermell; vi novell del Maresma, y també moscat bo, fi y dolç, especialment del lloch de Clayrà; vi grech del millor y pus fi que trobar podien, que li portaven en carretells (1737-25 g., 59); vi calabresch vermell, que li portaven en barrils, y quan vivía Matha d'Armagnach, vi claret del mellor (1742-86). Del vi vermell francès de Beuna, que a vint anys encara no havia vist ni tastat, ne demana al bisbe de Barcelona, el qual n'hi tramet un carretell a Elna, hont llavors sojorna Johan (1735-53). En l'hivernada, y per expressa indicació medical, bevía vi cuyt, especialment de la Sèu (1961-146).

En festes senyalades se preparava ab temps, y demana, «a obs de les festes de Nadal esdevenidores, una somada de peres e altre somada de bons e fins formatges, e dos pans de fina e bona mantega e dues loses per a torrar los formatges» (1952-66). Tot açò li ha d'enviar lo veguer de Cerdanya, y 'l procurador reyal del Rosselló «sis somades de vin moscat e cent formatges fonedors de Cerdanya e cinquanta de Queralps e dues somades de peres» (íd.).

Tenint convidats, al llevant de taula se bevia piment,* o sia un vi de licor, ahont, además de mèl, hi entraven especies y substancies aromàtiques d'Asia. Les dues classes més conegudes eren el claret y l'hipocràs. El claret, fet a base de vi que no era ni roig ni blanch, y l'hipocràs, ab vi blanch o claret o roig; moltes vegades se'n feya ab vi muscadet o ab granatxa empordanesa o ab malvasía. Axí mateix bevia vi giroflat. Tenia la delicadesa, ab los hostes, de tractarlos ab tot lo que'ls podia ésser més placent : hostatjant lo cardenal de Toroana, parent de Matha, com li vol «fer singular aculliment en coses diverses», demana al abat de Ripoll, donchs sab qu'en aquelles parts hi ha «vins clars e bruschs los quals se conformen a aquells Davinyó», que n'hi trameti una carga (1743-141 g.). Axí meteix demana als monjos de Montserrat una carga del vi que donaren a la Duquessa Matha quan hi fou (1743-142).

Per a postres, y en llurs temps, menjava fruytes de totes menes: peres, pomes, cerves, magranes, préssechs, melons, cireres...; confitures de citronat y carabaçat, de pomes, de codonys, de melonat, préssechs confits, gíngebre vert, pinyonada, festúchs, confits de matafalua nèts, bons e ben fets. Totes les confitures si podien ésser importades d'Alexandria millor, com els pots de codonys que demana a En Johan Janer, junt ab dues aloses y un pot de pomès, «los pus fins que puxats trobar» (1745-134); com les pomes, admetlles y codonys confites, gengebre vert y gengebrada endiana fina que portaven en capsas, brot de bàsem y aloses fines conduhídes, també, en capsas, qui ha portades de Domàs En Casasaya.

* Quan en documents antichs, sobre tot en capbreus de despeses, se parla de pols de piment, fan referença a la pols d'hipocràs, consistent en una barreja de canyella molt fina previament tastada, flor de canyella, gíngebre triat fi y blanch, grana de paradís, nous moscades y garingal.

Les aloses les feya a perfecció En Tossell, però lo confiter excellent era N'Esteve Çatorra, per més que moltes vegades havia enfadat al Príncep per lo molt que's feya pregar, arribant al punt de provocar l'amenaça de donarli comiat per incompliment del seu deure envers la casa reyal. Però, malgrat tot, romanía en son lloch, perque s'imposava 'l seu valer y şavia fer quedar bé al patró quan l' hora n'era arribada : dies de festa, commemoracions, convits, visites, hostes egregis, presents... Al venir a Catalunya Violant de Bar, entre les dónes qui l'acompanyaven figurava Na Cristiana, la qual, després d'haver romasa algun temps ab sa senyora, retornà en terres de França, y 'l Primogènit, com havèm dit en son lloch, li féu l'encàrrech d'emportarsen quatre pans de figues y un marçapà o dos, o sia una o dues capses grans de confits o confitures en forma de caragols, de peres, d'ametlles y d'altres coses, totes confeccionades per lo confiter predilecte (1660-32 g.).

Passant Johan la vigilia de Sant Miquel de maig a Valencia, fa comprar previament, a Tortosa, «turions e altres diverses peix» (1964-77). Lo Divendres Sant menjava festuchs, pinyonada, dàtils, panses, figues y matafalua confita (1656-61 g.), y 'ls dies de dejuni tant los obligatoris con los voluntaris, a l' hora nona menjava de peix (1959-189 g.), y per postres, poncems íntegres, confits ensucrats y daurats, que li preparava el sobredit Çatorra (1656-3 g.).

Com a paladar refinat, fou un precursor de Brillat-Savarin : el sucre rosat per a ús de la seva cambra havia d'ésser del que confeccionava l'abadessa del convent de Sant Daniel de Barcelona (1958-11 g.), superior al que sortía del obrador del especier de la casa reyal, N'Esteve Çatorra, aquest li confeccionava també 'ls «confits o ops dela cambra e gíngebre vert Andiana e letovari divern e altres coses...» (1667-80). Encarrega de Fraga li envihin un escamot de cinquanta moltons, de dues dents y de past, y adverteix que'ls hi trametin a jornades curtes (1957-86): ell sabia pla bé que fent de pressa lo viatge pels camins remaders, la carn hauría arribada cansada. Si a Catalunya o Valencia no tenía tocino, ne demanava a Aragó : «*aquí non se troba pont de tocino porque vos mandamos...*» que n'hi trametin (1734-118). A la seva germana, la Comtessa d'Ampuries, li demana perdius novelles «a obs de nostra persona

e sis pot fer que sien vives, sino de mortes» (1746-18); altra vegada li ha donada gracies d'una tramesa de perdigalls (1657-99 g.). Sojornant a Vich mana als oficials seus de Gerona que diariament li trametin figues, d'Orcuries, indicantlos hi qu'han d'ésser copsades a hora de miges vespres, o sia a quarts de cinch de la tarda, y l'endemà s'han d'enviar a hora de tercia, ço es, a les nou del matí : els portadors havien de travessar cada jorn les Guilleríes per a satisfer aquell desig principesch (1735-102). Durant aquest meteix sojorn, y per a la vespra de Sant Miquel, demana també, a Gerona, cinch o sis dotzenes de llagostins y dues de pagells bells y una de palayes «e peix de tall si de bo ni ha segons queus parega. Faent per manera quel dit dia a miya tercia sia ací» (1735-107). També li plau que, de tant en tant, li regalin una cistella de figues martiniques (1735-102 g.) de Menorca, ahont fa la comanda de formatges frescals, pregant que no sien molt salats, però que no sien tan frescals que no puxen ésser bé portats y que sien quelcom tinent, ço es, que s'aguantin. Se coneix que la salabró 'l molestava, car també 's quexa ab el governador de Mallorques d'uns formatges massa salats, y vol que n'hi facin altres tants, però que no hi meten sinó fort poca sal, y que no'n treguin la mantega, ja que'ls vol per fondre, y demana «un quintar de formatges mantegosos tals que encara la mantega no sia exida» (1964-70 g.). Fa comprar vi grech a Tortosa, y per a envassarlo, mana que comprin «dos parells de barrals blanquers que sien avinats per aquell», procurant quels «dits barrals sien ben enserpellats» (1954-145). En altra lletra y, en lloch distint, demana «dues botes de vin blanch, ço es, del plus fi qui aquis tropia, compartit, ço es a saber : la una bota en dues miges botes e l'altra bota entre quatre quarteroles» (1064-70 g.).

S'apropen les festes de Nadal y vol que de Cerdanya vinguin peres d'hivern y formatges fonedors, y de Queralps, formatges y dues lloses per a torrarlos. Si per Quaresma 's troba lluny de port marítim, fa que li portin lo peix per distant que sia : quan s'escau a Saragossa li porten de Bayona y de Tortosa.

«Don Johan, por la gracia de dios Rey Daragon etc. : A los amados e fieles nuestros todos e qualesquiera oficiales e guardas de passos e de puertos en los Regnos de Aragon constituidos o asus lugares tenientes salut e dilec-

ción. Como el fiel comprador mayor nuestro Stevan Salvador envie en las partes de Bayona Arnald de Badangle para comprar e adizir peix por auso e servicio de nuestra cort agora en la Cuareyesma. E queramos el dito peix assin como sta en razon seyer francho de todo peatge o dreyto que pagar devisse si pora uso de nuestra cort no veinesse dezirmos e mandamos vos expressamente e de cierta sciencia que al dito Arnald con dosbestias o con una cargada de peix dementre que nos aquí en la Ciudad de Çaragoça seamos passar e entrar franchamente lexedes no quardando ni escodriyando aquellas ni faziendo pagar dreyto alguno de aquell como nos attendiendo que para servicio e usu dela nuestra Cort vinga assin queramos ques faga. Dada en Çaragoça dins nuestro sieyllo secreto a vj. dias de Febrero del Anyo de la natiuidat de nuestro senyor mcccclxxxxj. — Rex Johannes (1959-159 g.).

Y menjava llagostins, y salmó, y ostres, y truytes, que feya pescar en lo Matabania y Vuldemor, y altres rius, y en los estanys dels Pirineus, y esturions, y tonyina, y olquena vermella ben fresca, qui's venía a lliures; y mana que la seva esposa, qui's troba a Saragossa, totes les setmanes de Quaresma tinga a taula salmó y *salanos*, y, a ser possible, sanogues y esturions (1663-1 g.). Li plavía, també, la caça de tota mena, especialment perdius astorades; «fets caçar continuament e enviatnos les perdius», mana al governador de Catalunya (1961-146). En cambi, los divendres feya un sopar lleuger : de Granollers innova al seu germà Martí que'l divendres soparà ab ell a Sabadell, «Peró en aytal dia nos acostumam menjar ous com sabets e axí nous cal fer aparellar por nos gens de peix» (1735-126). Y a don *Blasco d'Alagon*, que li envía un esturió, al darli les gracias li prega «*que quando acaçrá que hayades Esturion por embiar nos lo fagades tener vivo en el Rio tro a tanto que pueda servir en dia de dejunio*» (1745-122). Y trobantse a Vich, mana als de Manlleu que facin pescar en lo Ter, car dejuna 'ls dissaptes (1735-84 g.). Agraheix que li regalin pèsols y peres cerves, y desitja que li reiterin el presents.

Si aquest era lo seu menjar habitual, no cal dir com estaria la seva taula 'l día que repicaven fort per qualque solemnitat y tenía convidats d'alta alcurnia : llavors, feya requisita de capons, gallines, perdius, tudons, coloms (1959-146 g.), llebres, conills, porchs, porcells, moltos, vaques, badells, pagons y fruytes y confitures de tota lley, axí acostumades com

de manera estranya (1959-136 g.). Quan lo Rey d'Armenia havia d'ésser son hoste, a les Borges, demanà cinquanta lliures de confits o fruyta confitada, y 'ls confits y fruyta que tenia a Barcelona (1670-110 y 111).

En los seus viatges ordinariament el seguía la seva cuyna com article de primera necessitat; tant es axí, qu'escriu a la Reyna, sa esposa, qu'anirà a sopar ab ella, y «com la nostra cuyna nons porie seguir manats el vostre majordom quens haie de bones perdius» (1959-133) : axí pluralisant, ja que, com s'ha dit, li agradava menjar bé; però, també li agradava menjar molt. Anant devés Barcelona, fa nit a Sant Celoni, y escriu a sa muller que, al sopar, ha menjat el blanch d'una polla ovada (ara 'n diriem una polla prenys) y dos parells de perdiganes. Ha soferta una indisposició a Gerona, y diu a la muller : «son ben guarits e menjam polles e bevem vi per la manera acostumada ab consell de Mestre Guillem Colteller. Es ver que vuy ora de mig jorn nos començá dolor en la orella lo pus fort que jamés hagueisem. Ens ha durat tro a adults ores de la present Mas mercè de nostre senyor Deus es nos passada del tot e ara trobam nos fort be».

Se coneix que no s'aconhortava de la truytada del convidat, car sempre avisava ab temps : Durant una altra de les freqüents separacions que, per rahons d'Estat, hi havia entre 'l matrimoni, tramet, desde Lleyda, a sa muller, una lletra escrita «sis hores après migdia», innovatli que dintre poch dies soparà ab ella, y li recomana que faci «aparellar pagó e perdius, longanices e aquelles altres viandes que a ella li sien vijarés y formatge fonedor ab peres» (1962-2 g.). L'endemà d'aquesta lletra li torna a escriure advertint qu'ell no 's preocuparà de caça ni de res. Aquesta segona misiva es curiosa, perque, tot seguit del menjar, innova qu'ha fets penjar vuyt homens d'aquests del avalot (fa referença a la matança y robament dels juheus) y un bretó, espía del Comte d'Armagnach (1962-3).

Malgrat la fermança que no 's curarà de caça, quan en lo viatge 's trobà a Vilarodona, caçà set llebres en lo Pla de Cabra, y al comunicarho a l'esposa, li adverteix «que entre altres viandes nos façats aparellar andolles e botons de moltó e fets nos exir al camí Pifet e Setsan vostres ministrers» (1962-5). Altra vegada avisa a sa esposa que soparà y dormirà ab ella, y que li faci «aparellar flahons de let e de formatges e

crema» (1962-62). Y ell hi anava confiat, car recordava la frase de Violant : «bona cara e bon hostal hic trobarets» (1821-145).

En cambi, preguntava a la Reyna, sa esposa, «si menjats encara figures car nos vos en trametrem tots dies de Orcuries fort bones e axí mateix de les belles malgranes que jamés menjassem; axí matex vos enviarem perdius aztorades e j. dia per altre podets nos trametre j. del ofici de vostre comprador quius portará de les dites coses» (1958-115 g.).

Exteriorisa la seva satisfacció després d'un àpat suculent, y explica a la Reyna les delícies del castell de Balsareny y 'l tinell que'ls ha tingut lo castellà N'Andreu de Peguera, qui 'ls «ha donat de fort fin vi vermell, aytal com lo de beuna a ver cuit que a xix. anys que es fet e es estat cascun vi axí amorós que de tots estaments nich ha qui parlen *ebrayce grece e latine* que peça no senté ab altra». Entre els començals d'aquesta festa s'hi trobaven l'arquebisbe d'Atenes, lo bisbe d'Urgell y l'abat de Ripoll (1962-54 g.).

Al anunciar a sa muller la sortida de Balsareny, indicant lo dia que serà a sopar y dormir ab ella, li encarrega que li faci aparellar flaons de llet y de formatges y crema (1962-61).

Passat un atach de còlich nefritich, tot hi dient que ja no té gens de dolor, diu al seu pare que «menge ab covinent sabor» y que «vuy me son ab bona sabor dinat» (1744-1). Y tres dies après, que ja «us de les viandes acostumades axí com sull fer en temps que sia ben sa» (4).

Curós de la persona, elegant y ben habillat, «vestit de vellut pelós carmesí, sembrat de coronas dobles daur, ab un barret vermell en lo cap», com diu lo seu familiar Bernat Metge, qui tant lo tractà, escullia ell matex les estofes dels seus trajos y llurs forradures, y donava ordres al sastre detallant per menut lo que desitjava, no planyentli l'aplaudiment quan se'l mereix : demana que li portin a Manresa «la opa dels esquirols e altra de letices e les cauces», fent avinent que les robes que havia d'obrar Mestre Pere, les faça Hanequí (1659-111 g., 112). Però al rebre l'hopa, la troba tan ben tallada, que rectifica 'l manament, y vol «que Maestre

Pere faça la gramalla e la cota blava; mas que totes les altres faça Eynèqui» (1659-117 g.). De passada demana l'hopa vermella (1659-117 g.).

Com no té «jaqués que bens venga e draps daur despanya no sien bons a aytal cosa volem eus pregam (a En Janer) quens haiats dos bells draps de domàs qui però, no corregen en negre» (1657-128). El drap d'or d'Espanya, si no servia per a jaqués, l'utilisaven per a trajos de dòna, car ne regala a la seva esposa (1665-118).

Fa comprar «dues peces de xamellots de quatre fils e de quina color se vulla, pus empró no sien negres ni blanchs» (1658-68).

Quan s'ha de mullerar, vol, també, dues peces de quatre fils, «des pus belles que trobets e mils enaygades e sien de quina color se vulla, mas no negres ni blanques» (1657-100).

En hivern usava habitualment tripes o roba de llana peluda d'un costat, *pannus laneus altera parte villosus*, y frisens de grana que's fa triar entre 'ls pus prims que vénen en la galera de Flandres o en la nau, novellament arribades a Barcelona (1958-106).

Per a vestir duya jaqués de draps d'or blanchs, damasquins, ab lo que també cobria un barruer forrantlo de cendat de grana (1670-118 g.); hopes forrades de cendat, que demana ab pressa, per lo qu'envia a Barcelona, desde Gerona, l'Hanequí; y vol les tinga acabades, segons que's pertany, lo dia qu'entri a la ciutat comtal (1659-17).

Se fa trametre a Vilafranca una hopa blanca, ab forradura gris, y altra hopa negra.

Cada any, per la festa de Pasqua, se feya vestidures de vellut vermell del pus bell que's podia trobar, o de drap d'or (1734-143), y 'l Divendres Sant usava vestidures de drap negre, que molts anys tallà En Vidau, sastre (1957-180).

Comprava peces de vellut carmesí y de vellut negre figurat ab figures de lleons d'argent y vellut de grana, als mercaders genovesos arribats a Barcelona (1963-139 g.); draps d'or, a altres mercaders italians, y 's feya trametre, pel castellà d'Amposta, draps fins d'Avinyó : «*E porque aquí no se trueban a present drapos finos de Mostravilier semellanos que de allá de Avinyon do sende trueban delos mellores nos ende devades uno prestament enviar*» (1743-94). Draps d'or de Granada, «dels pus

bells ques trobin», mana a En Marrades : y en lo Memorial de lo qu'ha de portar de Damàs En Bernat Çacot, hi consten, entre altres partides, la major part d'elles d'objectes de devoció, «quatre peces de drap de seda de Domás, de si mateix lavorats blaves» (1739-49). Axí també fa comprar de Damàs, draps d'or y de seda y zaytonins y xamellots laborats y de quatre fils, demanantho ensemps ab un pot de gíngebre vert, un de pomes y codonys y el del carabaçat (1658-140). Vol qu'investiguin «tots quants veluts e atzeytonins hi haia axí de Rumania e de Domás com del ... de quina color ques vulla que sien, salvant negres»; que li diguin el valor y 'l nombre. En la matexa lletra demana «una dent Dorifant tota entegra» y «un troç de Ciprés del pus sech que trobar puxats. E sia del gruix de un hom per lo ventre e haia viij. palms de lonch» (1658-9?) (1746-24 g.)

Compra, a Mallorques, una peça d'escarlata de grana laborada de fullatges de la divisa que's vulla, mentres sien bells y 'l camper sia vermell y de fina llana (1751-71). Demana, a Barcelona, un bon parell de draps d'or fi, que sien bells, y velluts de Romanía, dels millors y més bells que hi sien (1749-70), y més avant, requereix a En Janer li diga de quals colors hi ha a Barcelona de vellut del Tauris o de Romanía (1750-71). Fa comprar a Montpeller, per micer Josep, bona provisió d'or y adzeytovins, perles y altres joyells. Demana correges blanques d'argent, y si no n'hi ha, que'n comprin a Avinyó (1658-30).

Y era minuciós y detallista, y dintre l'esplendidesa, no era mà foradat : «E certificam vos quel drap de seda blau, lo qual debia bastar a dues peces e mijja, noy basta, ans ne fallen dues canes e mijja, perque retenets vos ne ço que les dites dues canes e mijja devien costar, mas encás que puxats trobar semblant drap, ab aquell de qui lo dit drap es estat o ab altre, enviatnos tantost les dites dues canes e mijja que fallen, segons que dit es». Aytals instruccions enviava desde Gerona a En Johan Janer (1655-180 g.).

Semblant detall portà l'especificar els preus, axí de la roba per ell comprada com la comprada per a Matha d'Armagnach, sa segona esposa, vègis, si no, aquesta lletra escrita en Valencia a 5 de setembre de 1374: «Drap de Barchinona a obs de calces de nostra cara companyona la Du-

quessa, sexanta *solidos*. E per mija cana de drap leonat de Malines que fo pres del dit obrador (d'En Francesch Martina) obs de la dita Duquesa, per semblant raó *Triginta Tres solidos*. E per quatre peces de xame-llo laonat que fosen preses del obrador o botiga de *Frederico bonini*, pisá, mercader, qui está en Barchinona, per fer vestidures ala dita Duquesa, ab iij. canes de tafatá blau, que foren preses del dit *Federico bonini*, per forrar les dites vestidures, *Trescentos nonaginta quinque solidos*» (1739-148). Lo sastre de Matha d'Armagnach era En Johan de Pomar, del qual lo Primogènit ne devía ésser content, com ho prova que'l recomana a Violant de Bar, si es que «no amen ab si sartre», a sa arribada de França per a maridarse (1746-13 g.).

Els mercaders estranys, qui residien en la ciutat de Barcelona, eren tinguts de donar al Rey o al batlle general de Catalunya, en nom del Rey, «cascun any, un drap daur, cascun dells, en la festa de Nadal»; y 'l dia 27 de desembre ja li demana al batlle, desde Saragossa, dientli que'ls ha «de gran necessari per la festa que entenem afer al Rey de navarra qui de present ve en nostra senyoria» (1959-144 g.).

Havent entès que les naus d'En Casasage, d'En Moreu y d'altres vénen de les parts d'Alexandria y d'Ultramar, portant draps d'or y de seda y velluts, demana al Infant Martí que, totjust arribades, trihi lo que portin, especialment lo que li «será semblant qui sien de faicó e obratge novell» (1959-160 g.).

Adquiría, també, de mercaders italians, peces de draps damasquinats ab campers vermell, vert y blau, de les quals ne regala una de vermella a En Gastó de Montcada (1952-45 g.).

Al Rey de Tremicen, apart rocins genets, lleons y lleones xichs y bons, li demana una espasa ab unes vestidures o robes morisques per a la sua persona.

Les forradures consistien en pells de dorsos y ventres de vayrs, d'esquirols, de letices, d'herminis, y les més ordinaries, de pells de conill. Aquestes pells se comptaven per centenes : compra una forradura a un mercader de París qu'havía dues mil vuyt centes peces de letices, y costà 400 florins d'or d'Aragó (1656-68 g.); «M erminis bells, ultra aquells contenguts en la cédula per nos a vos donada», diu desde Vilafranca al treso-

rer, en són primer any de regnat (1952-75). Demana «D dorsos de vays qui sien ben purats, car tot açó volem per assurvey de nostra persona»: a aquest *tot açò* hi contribuïen «tres canes de drap tenat de Mellines e que nó sia massa clar ne massa scur».

Quan lo Pellicer Granada retarda l'anar a la Cort del Primogènit, aquest dóna ordre a En Janer de ferlo pendre «e metre en bona cadena o prenets dell seguretad que venga cuytosament» (1657-126 g.).

Al justícia d'Aragó li escriu, a mitjans d'octubre: «*rogamos vos que nos embiades ij. pieles por al Ivierno al huebos de nuestra persona e vj. punyaleç seragoçanos*» (1958-113 g.). Saragossa la tenia l'especialitat de les eynes de tall curtes: «*Rogamos vos et mandamos que nos embiades con antes podades dos dotzenes de cuytiellos saragoçanos et seys çamarras de piell por a nos*» (1662-1 g.). «Trametets nos miya dotzena de punyals saragoçans per lo primer qui acuçá vengua» (1671-33).

Feya comprar fil d'or y de seda per a que'ls brodadors ho trobessin tot a posta quan arribessin de lla d'enllà (1954-19). Arribats els brodadors a Barcelona, y havent d'anar a Vilafranca, hont lo Rey se troba, escriu a un seu servidor: «donets recapte als dits brodadors de vestir e de fil d'or e d'argent, de fulla daur, de seda de totes colors e de telés e de telerets e de totes altres coses que haien necessaries per tal que puxen obrar tantost que sien ací e vos venits ab ells» (1388-111 g.).

Si aquests eren en casos especials, ordinariament tenia 'l seu brodador. Essent a Perpinyà anava a trobarlo En Girart de la Pera, brodador seu, qui dexà un cofre a Sant Feliu de Guíxols, y 'l Rey Johan mana a les autoritats de Sant Feliu que li lliurin una adzembla, y si ell ho prefeix, una barca que'l porti a Cadaqués. Però qu'ho facin de pressa, «com nos lo dit Girart haiam ací de gran necessitat» (1959-40).

Però no n'hi ha abastament ab los brodadors, cal que vinga un pintor per a pintar lo qu'aquells han de brodar, y segons ells, n'hi ha un, qui es a París, fort apte, nomenat Jaco Consio. El Rey escriu, desde Barcelona, tot seguit al Vescomte de Roda que'l vegi y miri «en sa obra si es be abte, especialment que sapia ben formar e espressament divisar figures de persones e ressenblar fisonomies de cares; e sin fa tenits ab ell manera quel haiam de present, car nos li darem semblants profits que

acostumam de donar als dits nostres brodadors. E si per aventura aquest no podets haver, procurats ne un altre lo pus apte que se puxa, car fort lo havem necessari» (1954-85).

Y 's fixava en detallets : «comprets dues dotzenes de botonets petits de jenova plens dambre, com pus gentils puxats» (1741-30 g.).

Usava capells de sol (1661-135, 1669-59 g. y 1742-93 g.) y gramalles de pluja. A fra Pons de Vilanova, qui es a Avinyó : «venits mantinent a la nostra presencia e aportatnos j. barruer e esperons e j. capell de sol a obs de nostra persona» (1669-59 g.). «Façats fer dos capells de sol de palla, la un gran, laltre petit, e la un dels quals sie forrat de cendat vermell e laltre vert» (1745-73).

Quan mossèn Lop de Gurrea es a l'embaxada de França gestionant lo matrimoni del Duch de Geronia ab Violant de Bar, aquell li escriu : «nos vos havem manat quens tramesets quatre Ribans e lo feel uxer nostre Salvador dezbosch nons ha portat sinó dos. Perqueus pregam e manam queus nafortets vj. semblants daquells dos quell dit Salvador nos ha aportats e lo capell vermell de palma, lo qual lo dit Salvador vos mostrá en París» (1736-112), «nos trobam gran plaer en portar capell de sol ala novella guisa», y en demana mitja dotzena de Viebra (1955-100). De capells de sol, aportats de París, ne regala a don Martí, junt ab dos parells d'esperons y uns paternostres d'ambre blanch.

De vegades portava un berret o cerborí vert, y altres, blau, abdós de llana fina (1658-85).

Tenia calces blaves, negres, verdes y vermelles (1659-53 g.), però, a vegades, no n'era abundós : «nos no havem ací (Sant Feliu de Llobregat) sinó j. parell de calces», per lo tant, vol que n'hi envihin dos parells : un de vermelles y altre de negres (1660-3 g.); de passada, demana ruibarbe y aygua dandivia per als falcons.

Respecte colors, feya les seves combinacions, com se deduex de lo que diu a la seva cosina, la Reyna de Xipre y Jerusalèm, «nos a present no portam sinó vert e vermell e ací no trobam de bons xamellots deles dites colors e que ni haja de iiij. fils e de lavorats e draps de seda axí meteix deles dites colors e j. papelló per anos e grahir vos hem molt» (1743-127 g.).

El Papa Clement d'Avinyó li tramet una llureya d'escarlata vermella, de Brusseles, y dues forradures, una d'herminis y altra de vayrs y semblantment al Rey, a la Reyna y al Infant Martí. Ell, clementista convençut, s'interessa per a que'ls Reys y l'Infant facin bona rebuda y bona cara al missatger familiar del Sant Pare (1657-124 y 124 g.). També n'hi havia donada 'l Papa Urbà, però ell la regala, com axí ho escriu a En Janer : «Nos havem dats a Mossen Nicholau vinatea per albixeres deles novelles que sabets quens ha aportades, ccc. florins e les Robes que faem fer del drap que Berthomeu, quis fa dir papa nos havie tramés les quals haviem fetes forrar de letices. E açó hevem nos fet per tal com no volem esser conill de dues deveses. Eaxí ho podets dir a tothom.»

Vol que a Barcelona li facin «un carneret de la guisa de París per portar a la cinta, que sia dazaytoris o de valut o de qualque drap negre de seda» (1657-43 y 46 g.).

Precisava com volia les escarcelles y 'ls caperons y les armes, y àdhuch demanava per a ell, y 'n regalava, esperons de la novella guisa.

Se fa portar a Vich la «correga daur e lo reiocler» (1659-88); inquireix si 'l Rey, son pare, «ha plomes de fayssá e desturç», y si no, que'n comprin a Barcelona «dos parells de plomes o al menys un parell de faysá, les pus belles e longues que haver puxats e axí matex sis plomes desturç, les pus amples e longues ques puxen trobar e totes les dites plomes nos trametets als pus tost que porets». En la matexa lletra diu a En Joan Janer : «Axí mateix nos vestim blau e vert no maytedat, mas havem cascú per si e dos bacinets, la un guarnida de blau y laltre de vert e un jaqués de drap daur e car en Valencia no ses poguda trobar peça trob que correga en vert que fos per anos, per fernos altre jaqués. Perçó volem que per tota Barcelona façats demanar e demanets ab gran cura, una peça de vanecia o sinó sen troba de Venecia, sia de luca e aquella comprets. Exí mateix demanats ala senyora Reyna de part nostra la peça de drap daur real dela qual ella nos volia fer tallar jaqués, car mils se tallará a nostra mida e per la manera que nos volem que no lla» (1742-4 g.). Y a la Reyna, sa mare : «...per en Johan Janer he sabut que vos senyora, hauets feta fer una peça de drap daur real per fer jaqués per ami, la qual

cosa senyora vos tinch en gracia e mercé. E fahiem saber lo dit Johan que trametés aquí lo meu sartre. E senyora, car lo dit sartre no tallaria lo dit jaqués ama guisa, per tal humilment vos suplich que la dita peça vullats liurar al dit Johan Janer qui lem aporterà o trametrá...» (1742-4 g.).

L'influencia francesa's feya sentir en la moda y facilitava l'intercambi entre una y altra Cort, acabant d'estrènyer aquests lligams, les relacions de familia y, sobre tot, l'hegemonía exercida per Violant de Bar, mitjançant una sincera afecció y fina diplomacia, que trobà 'l terreny predisposat per innata simpatía, menys en los consellers de Barcelona, que'n protestaren tàcitament y explícita, com en lo fet ja indicat del cavaller de *Crao*, qui, emparantse ab lo dret d'asil, havia vingut fugint de França, y també en la protecció decidida donada a En Luqui Escarampo, l'aventurer genovès.

Johan no sols se preocupava de la seva indumentaria, sinó que, encara qu'a distancia, ordenava l'indumentaria de la seva filla Johana de Daroca y feya indicacions, com per exemple, que regalés un vestit de tenat a Margarida de Ribes, trayentne abans els erminis y 'ls dorsos de vayrs, si es qu'encara podien servir per a altres trajos. (1665-81 g.). Apropantse lo matrimoni de l'Infanta ab lo Comte de Foix, escriu desde Caldes al tresorer : «donets recapte a les vestidures de vellut que ha aportar lo jorn de les noces, per tal que puxen esser acabades de brodar e de ço que mester hi es...» (1962-50 g.). També li regala «dues opes, una de drap vermell forrada de vayrs e altre de drap burell forrada de dosses» (1747-119 g.). Per al seu hereuet mana al tresorer que compri «una peça de drap de seda de domás blau vert o tanat (cenat) del pus bell que puxats trobar e Cent Dorsos de vays ops de nostre car primogenit lo Dalphí» y, de passada, demana que li trameti «cc. florins per a jugar ara en festas de nadal, car axí ho havem cascun any acostumat» (1952-89 g.).

Quan mor algú de la familia, ordena 'l dia de començar y de finar el dol.

Morí la Reyna de Castella, y, dirigintse al majordom del hostel de sa filla, li escriu : «prenats drap negre a nostra cara filla la Infanta dona Johana de que hage vestadures aytals com se pertany mas, entre les altres, hi haia una hopa forrada de gris; les quals vestedures portará tro al

quinzen dia del propvinent mes de juyol, cor tro llavons portarem nos axí matex aquelles quens fem per la dita rahó» (1666-88 g.).

El pietós tribut del dol per a los de la familia l'observava escrupulosament, procurant sempre no ésser una nota discordant dels altres. «Certificats nos si lo senyor Rey ha jacquits lo negre e trametats nos sinol ha jacquit quan lo jacquirá e fets nos ho saber de continent» (1736-113 g.).

Portant dol (15 de desembre de 1371) de sa primera esposada, Johana de Valois, reb una llureya del seu pare, y si bé la seva intenció «fos de no jaquir lo negre a nadal, Emperó, pus vos ho havets ordenat, enten segons dig seguir vostra ordinació. E ço senyor quem manats que aquella me dur tot lany, Certifich la vostra altea que io la aportaré mentre vos la aportarets e manarets e me tenia e tinch per dit» (1738-66 g.) «he rebuda la liurea quem havets tramesa. E tinch senyor ala vostra altea en gracia e mercé com havets tramesa la dita liurea» (1739-70).

«Senyor: segons he entés la Reyna de Napol's es morta. E si ver es placians senyor que me'n vullats certificar sim vestiré de negre o no» (1736-66). Més avant, torna a consultarlo, car li han dit «que en frança es morta una Reyna e no man sabut dir qual es e be creu senyor que si ver es, que vos ho sabets. Perçons placia de declararme qui era e si men vestiré de negre» (1737-35).

Per altre dol, l'Infant Martí li pregunta quan s'ha de posar lo negre, y ell li significa que'l posarà «a xxiiij. dies del mes present e que axí ho podets dir a tot hom» (1658-49 g.).

En son viatge a Roma morí a Pisa, a últims del any 1381, l'Infant Pere d'Aragó, del Orde de fra menors. Johan dubtà si devia vestir-se de dol, car el difunt era religiós, y, «per tant senyor — escriu al Rey, son pare — suplich ala vostra serenitat humilment, queus placia notificarme, ab vostra especial letra, com men deig captenir» (1665-105). Quan té certitut de la mort del Rey de Portugal, diu al seu pare «perque senyor manats me si men vestiré (de dol) o no» (1745-94 g.).

Fins lo dia 10 d'octubre, trobantse a Sant Feliu de Llobregat, no té ardit cert que lo seu oncle y cosí, lo Rey de França, es finat, y que passà d'esta vida 'l 17 de setembre. Tot seguit mana que, afers dexats, vagin a Sant Feliu lo Vescomte de Roda, mossèn Pere de Planella, el

dispenser, l'escrivà de Ració y En Janer, qui eren a Barcelona, car vol retre son deure al dit Rey, «e ferli la honor ques cové per sa mort», fins que'ls citats no hi arribin, ni ell ni la Duquessa exiran de la cambra, y vol qu'En Janer li faci aportar «la opa negra e unes calces negres ab los peals roms e ab les orles de lur color» (1660-16 g.). En una segona lletra immediata, reitera la demanda de roba negra y que li facin y portin «altre parell de calces negres romes», car les ha necessaries (1660-32 g.), «e encara j. caperó doble negre». Els peals roms els devien usar, perque 'ls peus terminats en punta eren massa elegants y portant dol no s'esqueyen.

Per los funerals vol «los pus bells vestiments negres ques puxen aquí trobar e dela guisa que Pere Solá escolá de la nostra Capella vos informarà» (1660-34).

Innova la mort al Infant Martí, y li observa que, essent, com era 'l Rey de França, propparent seu, «es nos semblant frare car, queus endeiat en tot cas vestir de negre» (1660-18 g.), y En Martí compleix, car el Primogènit rescriu agrahintli «ço que fet havets per nostre cosí e vostre lo Rey de França», y innovantli «que nos partirem d'ací dilluns propvinent si a deu plau per anar a sent Cogat de vallés en lo qual fasem dimecrés après, aniversari per lo dit Rey e nostra cara companyona la Duquessa fer loy ha lendemá. E si vos ne volets fer, haurets ne avinentesa lo divendres après» (1660-19). Cambia de projecte, y vol anar a Valldonzella, puix mestre Guillèm, colteller, consella que per a res hi vagi, ni tampoch a Barcelona, acorda «fer ací laniversari en la Cambra major dilluns propvinent, si a deu plau, la qual entretant farem dreçar e metre apunt». Qu'ho diguen al Infant y que li facin y portin «altre parell de calces negres romes car necessaries les havem» (1660-32 g.).

Malalt lo seu cunyat, lo Rey de Castella, per les lletres que d'allí reb, diu a sa esposa : «mes presumim de la mort del dit Rey que de sa vida, però car non havem certenitat, nons en som assenyalats encara, ni vos molt cara companyona vos en assenyalarets fins quen hajam altre pus cert ardit en siats per nos assabentada» (1958-48 g.). L'endemà de la data d'aquesta lletra ja està cert de la mort, car escriu al batlle de Tortosa, desde Vilafranca, que, havent acordat d'anarhi, passant per Tarragona, que li «aparellin be lo Castell encontinent, segons ques per-

tany. E digats als procuradors que nols cal a adés proveir de fernos festa per nostra entrada, car dol portam per la mort del Rey de Castella aquí deus perdó» (1958-120 g.).

Aquest respecte que tenia envers els morts, y que feya tenir als de la familia, també 'l feya observar als familiars, y li plau que l'observin, com se desprén de la lletra al pare d'Elionor Albemunt de Pavía, donzella que fou de l'Infanta Johana de Daroca. La lletra porta la data de 14 de febrer de 1379, quan encara no feya l'any de la mort de la mare de dita Infanta, Matha d'Armagnach, la qual ella havia servida desde que'l Primogènit, abans de ses nocés, li escrigué qu'hi anés ab sa mare (A-XIV):

«El primogenito.

Recebiemos vuestra letra E entendido por aquella que havedes firmado matrimonio de Leonor fija vuestra con Ribant de boil familiar del arcebispe de Çaragoça nos plaze bien. E nos recuerda que vos emprometimos dar Mil florines doro en ayuda de su matrimonio e los vos entendemos de feyto pagar al mas antes que podamos delos quales vos havemos mandada dar carta con la qual podaes aquellos demandar. Quanto el vestir dela dita leonor havedes bien feyto en quanto nol tirastes el negro pero queremos quel dia delas bodas viesta quintos vestidos vos queredes mas que el dia seguent vista morado e daquí adelant tro ala fin del anyo quel dito negro devia portar Data en Barchinona dins el siello nuestro secreto a xxiiij. dias de febrero del anyo m.ccc.lxxxix. — Primogenitus.

Fuit directa Albemont de pavía» (1745-189 g.).

Viatjant com viatjaven, la roba anava conduhida en males y cofrens enllaunades y encuyrades, peloses o no, portades en adzembles ab selles expressés de mala o de trossa y cobertes ab sobreadzembles, portant les senyals del Primogènit, y més endavant, les senyals reyalés. En un d'aquests viatges, los homens que menaven aquelles, los quals eren de Montçó, jaquiren la roba del Rey y lo pertanyent a la Capella en la ciutat de Lleyda, y ab les adzembles fugiren. Llavors, manà que li trametin els homens y les adzembles y que castiguessin els homens per tal manera, «que altres semblants coses asejar no gosen» (1957-36). Ademés, prega als pahers y prohoms de Lleyda que lloguin adzembles a son

càrrech, y que a tota pressa les hi trametin a Barcelona, «com les dites capella e robes sien a nos fort necessaries» (1957-54).

Si 'ls venia a tom preferien enviarla per mar (1737-87 g.), però, qualque vegada, per por de que caygués en poder dels moros, ne precindien y l'enviaven per terra, com la vegada que, junt ab la roba d'ell y la Duquessa, hi trameteren la caixa dels instruments dels ministrers, lo llit de drap d'or y 'ls cofrens del argent de la cambra y la capella (1664-121 y 127). A voltes, per manca d'adzembles, la trametien «riu amunt en barques» (1661-135), y sempre la roba anava acompanyada dels cambrers.

Per a la roba blanca tenien la seva lavanera especial (1735-23).

Si podia entrevistarse ab el sastré y 'l sabater, ho preferia més qu'entendres per missatges de boca o de lletra.

Sojornant a Sant Feliu, necessita roba y calçat, y demana qu'hi vagin de Barcelona 'l sastré, probablement l'Hanequí o En Vidal, y 'l sabater, qui devia ésser En Barthomeu Tarragona. Però com que 'l tresorer reyal els devia mesades, se neguen a anarhi. Sab lo Rey lo motiu de la negativa, y mana que se'ls pagui d'una terça, que'ls facen partir de continent, «e si no volien partir, fets los metre en la cadena» (1957-180).

També 'ls demanà quan lo Rey de Navarra havia d'ésser son hoste, a Borja (1959-154 g.).

En Martí de Lihori li envia dues cotes de ferre y dos bacinets, «*los quales son buenos e bellos e de muyt buena talla : vos femos muytas gracias a fuero Daragon*» (1740-82). Portava «uns nostres sobresenyals de cors e de cavall qui son de lenç tint en vermell ab letres dor» (1734-118).

Desfan un timbre d'argent y en posen un poch en un bacinet que li fan, car lo que li havien enviat tot d'En Michelet massa era pesat, malgrat haver advertit que'l volia bo y lo pus lleuger que hi sia, y per ço 'n demana un ab son capmall que pesi, entre tot, cinch o sis lliures y no més. Al ensemps, demana un parell de guantellets, los pus jolius que's trobin, y sis astes de glavi.

Fa fer selles y demana que vagi a Gerona, hont ell es lo seller de Barcelona, qui se'n podrà retornar quan li haja dada «la intenció de les selles».

Per als dos herauts reclama, de pressa, dos sobresenyals, «e que sien daur batut e de sendat e a senyal Real», y per a no entretenirse, encara que sien «tan solament de cëndat e que no y haja aur» (1749-58 g., 7076-88 g.). Molt abans li havien fet quatre penons de trompeta: dos d'or batut, ab ses armes reyal, y dos de cëndat (1774-109).

Per a combatre companyes qui són entrades en lo Reynalme, comana la sua bandera a son camarlench, lo Vescomte de Roda. Per a aquest acte li han donat un bell y bon cavall, però no ha sella ni altres coses pertanyents, y 'l Primogènit li fa fer una sella cuba cuyrenya, ab tot son aparell y arnés, capçanes, regnes ab cadenes y totes altres coses necessaries a cavall qui port bandera. Adverteix a En Pere Mestre, qui li fa algunes selles y (1749-68 g.) brides de corcers, que li faça la falsa regna de les brides llarga y prima, axí com de cavall. Reclama 'l bacinet y targes o escuts de Perusa que li feyen (101 g.).

Vol que, ab rapidesa, sien fets cent malls de plom ab llurs mànechs per a que sien venuts entre la sua gent d'armes (120), y ell se fa fer dues adargues genetes e dues adzagayes, y que li comprin tres parells d'estreps castellans niellats (1750-65).

Reb del senyor de Leuret espases, dagues e ferres de glavi, «jolives e belles e bones» (1657-1), l'Angelats de Malloques el provehia d'estochs, y a N'Huch de Caviley li demana «un stoch, una atxa, una daga e j. ferre de glavi de Burdeu de la guisa novella» (1742-2).

Abans les noces, lo seu germà li regala una correja d'or, una meragda y paternostres d'ambre blanch, «les quals coses son molt jolives e belles», y ell, en cambi, li fa guarnir una espasa a sa manera (1657-74). Axí mateix li envia, per En Caveró, «una almuça e un barret de lana de grana fina e un basallart...» (1952-68).

«Marino : porque no havemos buenas haxas e han nos dito que en Çàragoça seude facen buenas Rogamos vos quende enviades quanto mas haina podades seys buenas de les quales seys la una sia dorada e joliva e liviana como aquella entre las oiras queramos por anos alear...» (1742-4).

Se fa guarnir una espasa de vermell y altra de vert (1658-85).

Com a bon intel·ligent, agraeix a micer de l'Escala, senyor de Verona, les dues cotes d'acer, y n'hi demana dues més, «qui sien bones e fines

e unes cuyraces daqueixas qui aquis fan (1749-59 g.)» Vol un bacinet bo y lleuger y sis astes de glavi (58). Lo bacinet «qui sia bo e gentil ab son capmall qui sia gentil e polit... com pus leuger puxa e en lo bacinet no volem plomayl alcú portar. Les astes de glavis no volem que hajen color alcuna sinó la propia que han e en les dues haja ferres e les iiij. sien sens ferres» (66).

Enterat que'l nebot d'En Frederich Bonino té unas cuyraces ben jolives, procedents de Pisa, les quals són guarnides de vellut vermell, les hi demana, «e si bones nos son ens venen be», se les quedarà, y si no, «aquell mateix qui les portará les sen tornarà» (67).

* * *

Fa comprar perles a Montpeller, «en aytal guisa, es assaber que feyt de aquelles mercat o preu rahonable procurets quens sien fiades en manera que les puxam retenir sins asalten pagan lur preu o que daltra guisa les puxats restituir a aquells de qui son» (1658-110 g.). Per a les noces ab Violant vol qu'En Johan Janer «regonegui totes les perles e pedres fines que sien aquí en Barcelona e axí mateix los draps dor e de seda quey trobets que per nos facen e quels aportets al preu quens parrá e quen façats tenir tot per nos, en manera quen puxam haver ço que mester nos faça a les noces que fasem prestament» (1657-100).

També compra dues centes perles grosses, y's fa fer «dues correges brodades que sien de volta e miga e del ampla duna polzada : la una vermella e laltre blava; e dues bosses brodades dela color matexa» (1746-27).

Si era aficionat a fer presents de joyes, també n'hi regalaven. Tramet un collar petit per a la sua filla, l'Infanta Johana, al majordom, «lo qual post tots dies e laltra que jaus trametem post les festes» (1745-175 g.). Dexà a En Pere Mestre'l collar de les roses vermelles, y'l demana (1657-43 y 46 g.). Axí mateix reclama «lo collar daur e lo papalló que la Reyna de xipre» li ha tramès (1659-120 g.). Aprofitant l'oportunitat d'una fira a Barcelona, fa comprar, a En Johan Janer, «algunes joyetes, que sien bones pera infants, les quals enviats decontinent per

certa persona, a la Infanta nostra filla» (1746-15). Innova al juheu saragossà Aleatzar Galluf haver «comprado el xapellet que sabes a nuestra cara companyona la Duquessa, el qual costa ix. milia florines» (1664-34 g.). El governador de Catalunya, mossèn Ramon Alemany de Cervelló, li regala, y ell agraeix, «ij. joyes, les quals per estrenes de capdany nos havets trameses e de les quals havem for gran plaser, car son belles e be acceptables e tals queus en sabem bon grat» (19 g.).

Per a la tramesa d'un diamant que regala a sa muller, dóna les següents disposicions : «rebut per vos, lo dit diaman enbolquets e segellets aquell dins j. poch de drap o de paper, afi que no posqués esser camviat e que en après lo enviets per correu cuytat a nostra cara companyona la Duquessa»; recomana que'l corrèu «sia hom de recapte» (1740-33).

Per estrenes de Ninou envía, desde Valencia, a la seva filla, ja Comtessa de Foix, no joyetes con les que, essent una nena, li féu comprar a la fira de Barcelona, sinó «un fermall daur ab divisa Dorifany esmaltat de blanch qui stá en j. prat, lo qual té un castell en lo dos e en la sumitat del castell ha una donzella esmaltadade blanch ab j. ocell en la ma; ha en lo dit fermayl j. balax, tres safirs, sis perles, dues taulettes pentes de diamants» (1964-8).

Projectada la sua coronació, té ardit que'l Rey de Castella delega un de sos fills, y ell, ab anticipació, encarrega a En Pere Marrades li faci obrar una «spasa, lo guarniment dela qual pes ij. marchs e mig fins en tres e la correja de dos marchs fins en dos e mig e sia daur fi; tot ab nostres armes e lo foure e el parge dela correja sia de senastre. E fets fer axí matex una águila que sia daur que pes una onça e tot açó faça en Coscolla e fets fer les dites spasa e correja a mida de vostre net» (1952-75).

El mateix argenter Barthomeu Coscolla va expressament de Valencia a Saragossa, ab les eynes necessaries per a fer obres d'or, y ha d'anarhi ab tanta pressa, que'l governador valencià té ordre de no dexarlo fins que l'haja vist cavalcar camí d'Aragó (1954-141).

Y li fan y compra collars (1658-85 y 1749-88 g.), y correges d'or (1656-144), y anells d'or (1736-112), y 's fa portar un safir cavat d'Avinyó (1742-93 g.), y joyes de París (1736-110 g.).

Semblant luxe en estofes, joyes y forradures, si era permès a la Cort no ho era donchs al poble, per a evitar despeses, com ho palesen les lleys sump-tuaries promulgades, com la feta a petició de les autoritats de la vila d'Oriola, prohibint, sots pena de 30 morabatins d'or, repartits entre 'l justícia, l'obra dels murs de la vila y 'l denunciador, «que alguna dona muller de qualsevol habitant o habitador en la dita vila de qualsevol condició o estament sia, no presomesca ne puxa portar or ne argent, ne perles, ne vays, ne erminis en algunes vestedures o altres arreaments de sa persona si donchs son marit no tindrà cavall e armes...» (Barcelona, 18-1388. (A. C. A., lletres reynals Joan I, caps a any 1388, n.º 214).

Essent Primogènit, sovint feya ús del quexaler del Rey (1661-136). «E nores menys quens amenets lo quexaler del senyor Rey per netejar nos les dents e porá sen tornar tantost en après», manava a En Jacme Pallarés, referintse a mestre Bartomeu (1656-101). «...de continent nos trametats lo quexaler del senyor Rey ab sos aparellaments e polvores quis pertanyen, perque anos es necessitat descurar e nedejar nos les dents», y 'l quexaler devía tenir un criat, car parla «del macip qui vendrá ab ell» (1743-181). Aprés, ja Rey, tingué lo seu dentista propi, qual muller cuydava la boca de la Reyna.

No sabia afeytarse sol. Li marxa 'l barber major, de Sant Feliu, y demana que de Barcelona li envihin el barberet (1659-130).

Lo seu barber habitual fou En Blasco; però, havent anat a la guerra (1389), avisa que diguin a mestre Simon «que vingue a nos perservir son ofici; en altra manera, si açó fer recusava, fets lo pendre per lo veguer de Barchinona, al qual nos manam per les presents quel prene e pres, aquell a nos tramete» (1957-29 g.). Malgrat aquest rigorisme, l'estimava, car a mestre Simon li donà, en ajuda de son matrimoni, mil sous de renda cascun any. Periòdicament se sagnava, y cada jorn prenía letovari, del qual n'hi havia d'estiu y d'hivern.

Usava perfums, ab perfumadors d'argent, per a la seva persona: «enviatnos perfums car non tenim gens», escriu a sa muller, la Reyna Violant (1959-52 g.). Ha rebuda una lletra de la Reyna, «e los perfums quens habets tramesos», li diu (73 g.).

La Reyna Violant guardava, en son cofret, entre altres joyes, un

fermall de xapellet ab una losa de balaix, quatre perles grosses y quatre diamants : un fermallet petit de xapell ab un rubí en lo mig y cinch perles grosses; dos balaixs grosses y cinch perles grosses enfilats en fil de seda verda y de fil d'or ab un floch de la dita seda y fil d'or en lo cap. Altre fil d'or y de seda verda ab floch semblant ab un gros balaix y dues perles grosses (2056-90).

Que la fastuositat hagués romàs limitada a les corts principesques y als palacians, era una condició inherent a elles, perque col·laborava a darlos autoritat y a ferlos respectar y venerar dels vassalls, que en general, y en aquells temps, hi veyen quelcom de sobrenatural y a ells superior. Però dels palaus baxà als burgs ciutadans y als llocs de pagesia, y 's contagiaren els menestrals terraçats, als quals foren familiars les peces vayres y les leticies y les estofes d'Ultramar brodades de seda y or.

Lo Príncep, com sos predecessors, se'n preocupa y legisla, y, sobretot, se'n preocupen les autoritats locals, qui obtenen manaments del llochtinent general, com los de Berga, qui feren promulgar unes Ordinacions en les quals se manava que «daquí avant nenguna dona en la dita vila no post ne haver ne portar puxa en vestedura alguna que haia o haurá, tafetá ne penes ne altre arreu o ornament entorn peus, mes puxen portar e haver penes o tafetans en los aligots de les cotes, empró que no hisquen res de part defora. Axí mateix puxen portar penes e tafetans per les manoceres e per los braços deles cotes ala mesura empró sobre açó ordenadora. Encara que nenguna dona no port ne puxa ne deia portar nenguna vestedura premsada ne frondida ne encara cota ab coha de mija alna a avant no empró es entesa en ... gonella que les dones solen frondida portar. Encara que no gos portar nengun vel engrogat o ensafranat ne gandalla o vel o capeçó on haia orla alcuna ne perles ne gos portar al cap perles en nenguna altre manera. Entenem empró, que la donzella o fadrina que sia novia puxe legudament portar, lo dia que lo matrimoni faça tan solament e no mes avant, aquell arnés o ornament en vestir e en altre manera que li plaurá. En aquestes coses no entenem ne volem quei sien enteses ne compreses dones de paratge ne mullers de homens de paratge, de oficials e domesticchs de casa del senyor Duch, qui continuament seguecan e quitació prenen, ne don-

zelles ne fadrines dels prohomens dela dita vila. Encara per ... qüestions ordonem que dins ... de xv. dies, comptadors al dia de la publicació de totes les coses damunt dites, les quals ordonem que sien cridades e publicades solemnialment en la dita vila ab veu de crida publica, sien certs tots arneses e obres dessús vedats e tolt e romaguts deles vestedures on ne haurá. Entenem empró, per cessions messions de fer novells e nous vestits que les dites dones puxen portar vestedures que hagen portades ans del dia de la publicació daquestes coses faedora empremtades o frondides, sens emperó lo altre arnés o arreu vedat damunt contengut. E qui aquestes coses totes e sengles damunt dites no farà, tindrà o complirà e contre aquelles o alguna daquelles farà o veurrá en nenguna manera, sapia que perdrá la vestadura, vel, gandalla e altre arnés hon haurá de les coses vedades damunt contengudes e encara pagarà per pena o ban o menys parament que farà daquestes coses vuit lliures barceloneses tota vegada que a trobat serà, sens gracia o remissió que non hagen. Ordonem encare, per tal que mils sia observat, que nengun sartre daquí avant no gos ferne ... a nenguna dona dela dita vila nenguna vestadura frondida ne premsada, ne ell ne nengun pellicer ne encara altre persona no meten ne posen pell alcuna, tafatans ne altre folrradura en nengunes vestedures de dona part la forma e manera damunt dites. E si ho fa que perda e pach per pena e menys parament daquesta cosa, x. lliures barceloneses sens amor, gracia o remissió que non hage alcuna» (1661-29).

Aquestes precaucions savies y altres consemblants si no tenien un Ortensi que li sugerís retirarles abans de llur promulgació, en cambi tenien un poble qui no les obehía, y en bona part lo temps esmerçat en la redacció d'aquelles fou temps perdut, com lo perderen abans.*

Alfons III y Pere III, y après los consellers de Barcelona, combatent aquest insult a la miseria, digne sempre de commiseració y de respecte, ab esbojarrades despeses en habillaments de tota mena, talment com si les pecunies que s'hi esmercen fossin mal adquirides, contribuint ab

* Pompeu, quan son triumvirat ab Cèsar y Crasso, pretengué fer votar una lley contra 'l luxe y la magnificencia; però Ortensi, ab la seva oratoria fogosa, enaltint lo luxe y la magnificencia d'un poble com a ornament indispensable de la sua potencialitat, assolí que la retirés.

inconciència a abrandar el caliu d'odi de classes, convertintlo en foguera; però la veu del nunci Bernat Cadireta féu conèixer als ciutadans barcelonesos la voluntat dels consellers «per tolre moltes vanitats e desordinacions e messions excessives que dalgun temps a ençá en la dita Ciutat se son seguides e son continuament en creximent» (*Consueta*, ms. 21-2-20, Biblioteca Universitaria de Barcelona).